

Natūralūs objektai ir kasdienė kalba Tillichio filosofijoje

Mindaugas Briedis

*Vilniaus Gedimino technikos universitetas,
Filosofijos ir politologijos katedra,
Saulėtekio al. 11, LT-10223 Vilnius
El. paštas mbriedis@takas.lt*

Sakramentø prigimties aptarimas, Tillichio požiūriu, perþengia teologinio kontroversijø ribas ir yra pilnavertis filosofinës refleksijos objektas, nes reikalauja tokiø fenomenø, kaip gamta, istorija, kalba, interpretacijos. Sakramentø klausimas taip pat yra pamatinis atskirø konfesijø (visø pirma Tillichio atstovaujamo protestantizmo) tapatybei ir perspektyvoms. Anot Tillichio, pats reformacijos protestas buvo fundamentaliai nukreiptas prieš sakramentinæ katalikybës sistemà, t. y. sakramentinæ krikðèionybës objektivacijà ir demonizacijà. Sakramentø problema yra viena esminiø tiek katalikiðkajai tradicijai atsinaujinti, tiek protestantizmui visiðkai realizuoti savo projektà. Visiðkas sakramentinio elemento paðalinimas veda prie kulto praradimo ir vizualiosios baþnyèios griūties.

Tillichas pateikia gamtos dalyvavimo nuopuolio ir iðganymo procese doktrinà. Visø pirma jis atmeta religijos filosofijà, ávirtinanèià neáveikiamà prarajà tarp gamtos ir asmens, bei teologijà, kelianèià uþdavinà iðlaisvinti individo gyvenimà nuo gamtinio ribotumo jame ir aplink jà. Tokiam požiūriui prieðpastatoma modifikuota Liuterio finitum capax infiniti doktrina, begalinumo potencijos kiekviename esinyje iðgyvenimas. Þmogaus ir gamtos dalia ta pati, besireiðkianti tragedijos ir didybës amalgama. Tai bendras þmogaus ir neþmogiðkø esiniø pagrindas. Vardindamas ávairias gamtos interpretacijas – magiðkà, racionalistinæ, vitalistinæ, romantinë, Tillichas teigia, kad nei viena nesugeba nutiesti tilto tarp materijos, dvasios ir tikrovës, todėl reikalingas naujas požiūris, grindþiamas originalia realizmo traktuote.

Raktaþodþiai: sakramentas, gamta, istorija, þodis, realizmas

SAKRAMENTINIAI OBJEKTAI

Paulius Tillichas gimë 1886 metais Ðtardcetelio miestelyje, Brandenburgo provincijoje Vokietijoje netoli Sillezijos sienos. Jo tëvas tarnavo protestantø pastoriu. Tillichas augo ten, kur buvo gausu gilià istorijà menanèiø architektūros ðedevrø bei nuostabi gamta, tad pats mano, kad tai nulëmë ypatingà santykà su gamta ir istorija: „ðie fenomenai man rodësi ne kaip papinimo objektai, o gyvoji tikrovë“ (Tillich 1966: 4).

Magiðkame pasaulio traktavime neegzistavo riba tarp ðventybës ir tikrovës. Teisëtas Ðventojo Raðto pranaðø kritizmas kaip tik ir prieðinosi ðiai primityviai vienovei, tad ið ðventybës apibrëþimo buvo paðalinta „tai, kas sutepta“ ir originali sakramentinë gamtos interpretacija buvo prarasta. Ðventybë transformuojama á besàlygiðkà reikalavimà, transcenduojantà bet kokià duotyba. Gamta profanizuojama, o tiesioginis susitikimas su ja nebetenka religinës reikðmës.

Tarp ðiø alternatyvø Tillichas patalpino savàjà gamtos ir sakramento interpretacijà, teigdamas, kad kol

ðventybë nepasipymi tam tikru aktualumu, ji kaip besàlygiðkas reikalavimas yra abstrakti ir impotentiška. Jei ðventybës manifestacija, buvojimas yra bet kokios religijos ir Baþnyèios būtina sąlyga, tai sakramentinë gamtos interpretacija taip pat yra tokia sąlyga, nes *nëra* nieko, ko pagrindas nebūtø gamtoje. Tai taikytina ir þmogaus buvimui. Jei ðventybë ápvelgiama asmenyje, jei ji perregima dieviðkumui, kas daro ðventàjà tu, kuo jis yra, tai yra iðreikðta ne tik jo dvasiniame, bet ir kituose buvimo aspektuose, „sieloje ir kûne“. Be kûniðkumo (ðiuo atveju ypaè veido) akcento netektø prasmës ðventøjø paveikslai ir skulptūros. Ðventumas yra ne moralinis paklusnumas ar intelektualinis pajëgumas, o „ðventas buvimas“ – substancija, ið kurios moraliniai ir kiti dalykai seka. Ir jei priimame prielaidà, kad ðventa būtis eina prieš ðventus aktus, tai patvirtiname ir pagrindinà sakramentinio mąstymo principà – nuolatinà dieviðkumo buvojimà gamtoje ir istorijoje.

Lotyniškas *sacramentum* yra graikiðkojo *mysterion* vertinys. Krikðèioniðkoje doktrinoje tai Dievo malo-

nės kanalai ar instrumentai. Tai þenkla, primenantys dangiškąją papadą, todėl stiprinantys tikėjimą, per materiją atveriantys visą dievišką malonės realumą. Pagrindinės teologinės diskusijos vyko dėl sakramentų efektyvumo, kūno bei dvasios (þodþio) kaip materijos ir formos santykio, krikščionybės bendruomeniškumo, Baþnyčios reikðmės bei loginiais klausimais. Bene didþiausia kontroversija kilo tarp protestantų ginamos tikinþiojo pastangų reikðmės (*ex opere operantis* – „atliekamo darbo dþeka“) ir katalikų teigiamo sakramentinio ritualo objektyvumo (*ex opere operato* – „jau atlikto darbo dþeka“) pozicijø. Anot Tillichio, terminas „sakramentas“ turi būti iðlaisvintas nuo ávairiø religiniø grupiø apribojimø, kuriø debatai telkiasi ties diskusija, koks turi būti ritualas, kad pasiþymëtø magiðku poveikumu, iðganytø þmogø, dþþnai ir be ypatingø nuodþmingojo pastangø. Sàvokà „sakramentas“ Tillichas dþþniausiai vartoja „ne liturgine prasme, o ávykiui, jusliniam objektui, asmeniui, kuriame þventybë ir malonë reiðkiasi, apibûdinti“ (Adams 1985: 299). Kita vertus, jis nepriedþtarauja, kaip tik palaiko autentiðkà sakramentø praktikavimà.

Trumpai aptarsime du pamatinius sakramentus, dėl kuriø sutaria visos pagrindinės krikščionybės srovës. Tai Krikðto ir Eucharistijos sakramentai, kuriø interpretacija yra vaizdingas ávadas á platesnà Tillichio gamtos, istorijos ir tikrovës apskritai supratimà.

Krikðto sakramentas apima tik vienà elementà – vandenà, be kurio nebûtø paties krikðto. Taèiau, kita vertus, Tillichas primena Liuterio þodþius: „be Dievo þodþio vanduo tþra vanduo, o ne krikðtas“ (Tillich 1948: 40). Ðis Liuterio katekizme iðsakytas teiginys kelia daugelà teologiniø ir filosofiniø problemø. Galø gale atsiremiamë á klausimà, ar „Dievo þodis“ negali būti pakankamas be vandens, kitaip tariant, kodël turi būti pasitelktas sakramentas? Tai klausimas, lieèiantis natūraløjà (gamtinà) elementà sakramentuose.

Galimi trys atsakymai. Pirmasis yra simbolinë – metaforinë interpretacija. Ðiuo atveju vanduo laikomas simboliu (dþþniausiai tyrumo). Kartu tai kalba apie senø, sutepto mirtà ir naujo, tyro prikëlimà, „perėjimà ið chaoso á formà“ (Adams 1965: 64). Pagal ðià interpretacijà, vandens pylimas arba panardinimas pasitarnauja kaip suprantama iliustracija tos idþjos, kuri taip pat iðreiðkiama þodþiu. Èia krikðto veikimas yra vizuali krikðto idþjos reprezentacija. Taèiau tuomet galime ásvaizduoti ðià iliustracijà paremiant ir kitokiomis reprezentacijomis – èjimu per ugnà, leidimusi á olà ir pan. (o tai ir buvo daroma ávairiuose kultuose). Vandens panaudojimas gali turëti ir racionalø paaiðkinimà – jà lengva naudoti, jis priimtinas tradiciðkai. Taèiau ðioje interpretacijoje neuþþieuojsime jokio *bûtino* ryðio tarp vandens ir krikðto.

Antràjà atsakymà galime apibûdinti kaip „ritualistinæ“ natūralaus elemento interpretacijà. Èia akivaizdþiai patvirtinamas atsitiktinis vandens ir krikðto ryðys. Jis priklauso nuo dieviðkojo priesako, kurio dþeka vanduo ágyja sakramentinæ reikðmæ, kai tik yra

ápinamas á korektiðkai atliekamà krikðto ritualà. Tokia ið esmës nominalistinë elemento samprata nesiekia atrasti jokio esminio vandens ir krikðto ryðio.

Treèioji interpretacija yra realistinë. Ji uþklausia Liuterio teiginà, kad „vanduo tþra vanduo“, nors ir atmeta magiðkà sakramentø traktuotæ. Vandeniui èia priskiriamas specialus charakteris, savybës, galia. Ðios natūralios galios dþeka vanduo tampa sakralinės galios neðþju, t. y. sakramentiniu elementu. Èia kaip tik iðkeliamas bûtinas vandens ir krikðto ryðys. Anot Tillichio, ðis popiûris adekvaèiausiai atliepia sakramentø prigimtà, atmesdamas mintà, kad tþra tik abejotina idþjos ir materialaus elemento sàsaja.

Paskutinës vakarienës sakramentas yra sudëtingesnis. Èia turime du materialius elementus – duonà ir vynà, kurie ið tiesø nþra natūralūs, tai dirbtinis natūraliø produktø kultivavimo rezultatas. Pagrindinis sunkumas, atsispindþjæs ir gausiuose teologiniuose debatuose: Kristaus kūnas kaip kūnas priklauso gamtiðkumui, bet kaip transcendentinis kūnas jis yra antgamtiðkas.

Þinoma nekalbësime apie antropofagijà, taip pat ir Kristaus kūnas, egzistavæs tam tikru istoriniu laikotarpiu, nþra mūsø dispozicijoje. Taèiau ðis kūnas kaip tik ir tampa prieinamas dþeka to, kad tapo transcendentiniu. Jis iðlieka kūnu, netampa dvasia, taèiau „dvasiniu“ kūnu, ir kaip toks yra tikinþiajam prieinamas. Kita vertus, kaip toks jis nþra objektas juslinei pagavai. Jis stokoja materialaus elemento, be kurio *tikrasis* sakramento liudijimas yra neámanomas. Todël ði problema sprendþiama pakeièiant kūnà organinëmis substancijomis, ir bûtent tokiomis, kurios palaiko kūno gyvybæ, maitina jà

Jei pritaikysime krikðto sakramentui taikytà interpretacijø tipologijà, tai pamatysime, kad Kristaus kūnas, pagrindinis ðio sakramento elementas, gali būti suprastas tik remiantis treèiàja, realistine, interpretacija. Kas èia simbolizuojama? Kristaus dvasia? Taèiau tokiu atveju simbolizuotume baltà juodu. Eucharistijoje nurodomë á Kristaus *kūnà*. Tai yra natūralios tikrovës pakylëjimà link transcendentinės, dieviðkos prasmës. Taigi dieviðko veikimo liudijimas, anot Tillichio, turi būti suprastas ir kaip dalyvavimas dieviðkoje galioje gamtoje.

Ávairios loginës ir ne tik diskusijos susitelkë ties antriniø ðio sakramento elementø, duonos ir vyno, svarba. Katalikiðka transsubstanciacijos doktrina teigia, kad antriniø elementø substancija anuliuojama ir pakeièiama pagrindiniu Kristaus kūno elementu, absorbuojanëiu vynà ir duonà á savo bûties modusà. Protestantai pabrþþpia nepriklausomà, atskirà antriniø elementø charakterà, o tai vël kelia keblumø dėl jø prasmës ir pasirinkimo. Ritualistinis sprendimas èia bûtø paprasèiausias, tiesiog nurodant á Kristaus þodþius. Taèiau tuomet Kristaus kūno ir vyno bei duonos asociacija liktø tik istorinės situacijos atsitiktinumo iðdava. Realistinë interpretacija gi atsipvelgia á natūralias vyno ir duonos galias, kurios palaiko kūnà

gyvybingà, taip àaknydamos þmogaus kûnà kaip aukð-èiausia gamtos galimybæ. Ðie antriniai elementai nurodo á iðgananià galià paèiame natûraliame bet kurio dvasinio gyvenimo pamate kaip ir paèiame dvasiniame gyvenime.

Krikðèioniðkoji tradicija niekada nesvarstè sakramento atskirai nuo þodþio. Tillichui taip pat svarbi ði koreliacija, kurios refleksija dar praplèèia sakramentinio mástymo taikymà. Tradicinis teologinis ðio þodþio junginio supratimas galètø bûti toks: „þodis taip pat kaip ir sakramentas“. Dar jis gali reikðti „sakramentà per þodà“. Protestantizme daþnai suprantama „þodis be sakramento“. Tokios versijos kyla ir kils tol kol dvi sàvokos bus kokybiðkai suprieðinamos, arba neigiama, kad þodis pats ið savos pasiþymi sakramentiniu charakteriu. Tokiam neigimui nèra jokio pagrindo, todël, „kad þodis yra natûralus fenomenas“ (Tillich 1948: 43). Jau kaip toks þodis, kaip kiti natûralûs elementai, gali tapti ritualinio veiksmo dalimi, kur funkcionuotø kaip transcendentinës galios neðeþas, t. y. taptø sakramentu.

Taigi þodis kaip iðkvèpimas, garsas, vibracija yra natûralus fenomenas. Taèiau kartu þodis yra ir prasmës neðeþas. Tillichas siûlo du galimus bûdus, kaip interpretuoti santykà tarp þodþio kaip natûralaus fenomeno ir þodþio kaip prasmës neðeþo. Galima atimti ið þodþio jo vidinà galià ir paneigti esminà ryðà þodþio ir prasmës, kurià jis perteikia. Tokiu atveju visa þodþio galia, ásiskverbimo á tikrovæ jëga yra priskiriama prasmei, kuri gali bûti iðreikðta ir kitais þodþiais. Tai nominalistinè þodþio traktuotè, priskirianti jam arbitralø pakeièiamumà.

Kita galimybè yra matyti skambesà ir prasmæ kaip abipusiai susijusius tokiu bûdu, kad natûrali þodþio galia tampa neatsiejama nuo prasmës. Antroji versija paruoðia þodà sakramentinei vartosenai. Tillichas teigia, kad natûralios kalbos procesas *kaip toks* pasiþymi galia, kurios dëka *tam tikri* þodþiai gali tapti transcendentinës galios neðeþais. Ðodis gali tapti viskà aprèpianèiu simboliu tik jei priimamas kartu su vaizdu, skoniu ir t. t., kaip ir klausa. „Apreiðkimas naudojasi kasdiene kalba lygiai taip kaip ir istorija ar gamta“ (Tillich 1951: 126). Dar daugiau, apreiðkimo þodþio negalima atsieti nuo istorijos ir gamtos. Jis yra ne dar vienas laidininkas, o bûtinas visø apreiðkimo formø elementas, todël, kad idant gamta prabilûtø dvasiai reikalingas dvasinës þmogaus funkcijos àgaliotojas – kalba.

Ir èia Tillichas siûlo realistinà kalbos interpretacijà, atmesdamas ritualistinà sampratà (prilyginanià þodþius komandoms) kaip ir simbolinà – metaforinà interpretacijà (kur þodþiai tèra tuðti þenkilai). Taigi tik realistinè interpretacija tiek gamtos, tiek kalbos atveju atitinka sakramentø prigimtà. Privalome klausiti, ar tokia interpretacija yra logiðka, t. y. kuo ji pagrãsta. Ðis klausimas nurodo á kità: kokia gamtos (kurios fenomenas Tillichui yra ir þodis) samprata yra implikuojama Tillichio realizme ir kodël ji yra bûtinà?

GAMTOS INTERPRETACIJA

Gamtos sàvoka patyrè nesuskaièiuojamà daugà interpretacijø, ypaè priklausomai nuo to, kas jai buvo prieðinama. Paprastai gamtiðkumo supratimas kontrastuoja tai, kas natûralu, su nenatûraliais (dirbtiniais ar antgamtiðkais) dalykais. Èia á gamtos aprèptà patenka ir siela bei protas kaip natûralaus vystymosi pasekmës. Materiali gamtos samprata prieðina gamtiðkumà viskam, kas pasiþymi laisve (dvasia, istorija). Teologai daþniausiai analizuoja gamtos pirmàjà prasme supratimà, taikydami jai nuopolio, netobulumo, baigtinumo, nuodëmingumo kategorijas ir prieðindami antgamtiðkam iðganymui. Ðiame straipsnyje susitelksime ties gamta materialiàjà prasme, siekdami pagrãsti jos kaip sakramentinës prasmës ir galios neðeþos statusà.

Ankstviausia gamtos traktuotè istorijoje yra magiðka, pagal kurià, visa, taip pat ir þmogaus kûnas, yra pripildyta tam tikra materialia energija, kuri teikia sakralinà galià kûnams bei jø dalims. „Sakralinè“ ðiame kontekste nereiðkia nieko, kas oponuotø profaninei sferai. Ðioje kultûrinio vystymosi stadijoje tokia distinkcija neapèiuopiama – natûrali galia daiktuose yra traktuojama kartu ritualistiðkai ir utilitaristiðkai. Tokiam primityviam poþiûriui *sacrum* nèra atskira religinè sfera. Tokia maginè gamtos interpretacija siekia tikrovës kontrolës dar neávaldþius to, kà vadiname gamtos dësniais. Taigi tikrovës kontrolè yra vykdoma magiðkomis operacijomis, o ne racionalia manipuliacija.

Vèliau magiðkas pasaulëvaizdis uþpleidþia vietà racionaliam – objektyviam poþiûriui. Tik pasiekæ ðà poþiûrio á gamtà taðkà, galime kalbèti apie daiktus grieþtjà prasme, t. y. kaip visiðkai sàlygotus esinius. Matematinè fizika ir ja grãsta technologinè gamtos iðteklø kontrolè yra àspûdingiausia tokio poþiûrio iðraiðka. Apie jokà sakramentalumà èia negali bûti nè kalbos. Taèiau ði pasaulëþiûra nepajègia iðstumti jos dësniams besiprieðinanèø tikrovës kokybiø. Net atomo struktûroje yra kaþkas pirmaprado, Geðtaltas, vidinè visuma ir galia.

Romantikø gamtos interpretacija grãþino gamtai kokybinà dimensijà, gelmæ, prasingumà, pateikdama jà kaip dvasios simbolà. Daiktø galia èia yra dvasios juose galia. Tai derlingas pagrindas pansimbolizmui, bet ne pansakramentalizmui, labiau vaizduotës, o ne tikrovës vaizdas. Anot Tillichio, „kiekybinis gamtos mokslø poþiûris neáveikiamas iðkeliant subjektyvià vaizduotæ“ (Tillich 1948: 47). Todël romantikø idèjos apie gamtà negali teikti tvirto pagrindo naujai sakramentø teorijai.

Nesitenkindamas pateiktomis gamtos sampratomis Tillichas siûlo „naujajà realizmà“ savitai suliedamas viduramþiðkà ir modernià ðio þodþio vartosenas. Jis siûlo pritaikyti Schellingo, Rilkes, Goethe's àþvalgoms ðiuolaikines þinias apie gamtà ir þmogø. Taigi gamtos galios ir prasmës pasiþadama ieðkoti per objekty-

vias fizinės struktūros: „mes negalime sutikti, kad matematinio mokslų žodis apie gamtą yra paskutinis, tačiau negaliu paneigti, kad jis – pirmasis“ (Tillich 1948: 47).

Būties galia yra aptinkama mąstymo, todėl mąstantysis subjektas gali tapti galios manipulatoriumi, t. y. daiktams priskirti tiek galios, kiek būtina jiems būti naudingiems. Daiktų „esmė“ (*ousia*) yra jėga kalkuluojamas elementas – toks, anot Tillichio, yra pagrindinis modernaus (technologinio) realizmo postulat. Tačiau žinanoma ir kitokia proto ir būties galios santykio interpretacija. Mistinis realizmas, vyravęs viduramžiais iki nominalistinės dezintegracijos, kreipė protą transcuduoti jusliną kosmosą kaip visumą. Nors abu šie realizmai ir konfliktuoja, bet turi bendrą „graikišką“ pagrindą – jie nepelgia į konkrečią egzistenciją, „ėia ir dabar“, abstrahuodamiesi nuo situatyvumo – technologinis realizmas vardan kontrolės ir rytojais, o mistinis vardan esmėžiūros ir amžinybės.

Pinoma, bet kurio mąstymo sąlyga yra perpengi duotyba kaip tokia, tačiau tai nepaneigia galimybes aptikti būties galią konkretybėje. Šis požiūris yra Tillichio atstovaujamo istorinio, save transcuduojančio realizmo pagrindas. Ėia „esmės“ ieškoma laike ir erdvėje, istorinėje egzistencijoje. Istorijos neapgriebsi nei technologinio, nei mistinio realizmo sąvokomis. Ji atsiveria tik dalyvaujančiam bei suvokiančiam savo istoriną sąlygotumą. Taigi išskirtinis Tillichio siūlomo realizmo bruožas – „ėia ir dabar“ žsisąmoninimas, būties galios aptikimas istorinės situacijos gelmėje.

Būtent istorijos, kaip išganymo istorijos, supratimas žveikia indiferentiškumą istorinei egzistencijai. Tik istorinis realizmas daro dalyvavimą situacijoje, jos efemerioškame charakteryje, būtina tikrojo žiniojimo sąlyga, „subjektas ir objektas *susitinka* pažinimo situacijoje“ (Kull 2002: 22). Tačiau tai, kas besąlygiška, religinis *mysterion* tiesiogiai negali būti galutinai suvoktas – žia klaidą darė idealizmas. Tuo tarpu istorinis realizmas, papildytas tikėjimo dimensija, patiria ultimatyvumą konkrečioje istorinėje situacijoje, nekartodamas ir mistinės nuostatos klaidos – neiškeldamas baigtinumo į dievišką aukštybę.

Tikrovė pasikeičia žvelgiant iš istorinio realizmo pozicijų: daiktų vidinė galia kartu patvirtinama ir paneigiama ultimatyvios galios ir prasmės akivaizdoje, pasaulio neišipadama, bet jis ir nepavergiamas tikslu pasauliui. Tokia patirtis yra ekstatinė, tai tikėjimas, kai krizė ir malonė išgyvenama kartu.

Dabartiškumo principas leido Tillichui kalbėti apie kiekvieną unikalią istorinę situaciją atliepanėio žodžio paėdka, suteikiant jiems sakramentinę gelmę. Kita vertus, primenama (ir taip kritikuojamos katalikiškos apeigos), kad religinė ekstazė nėra valingai, dirbtinai sumodeliuojama, o ultimatyvumu negali būti manipuluojama. Pinoma, religinės ekstazės iškreipimas galimas ir kuklioje protestantinėje liturgijoje (biblijos žodis nėra religinis, jei nėra dabartiškas).

Joks krikščioniškas sakramentas negali būti supras tas atskirai nuo „naujos būties Jėzuje Kristuje“, tad sakramentas negali būti supras tas atskirai nuo *istorijos*. Ža silogizmą Tillichas išbaigia išvada, kad gamta, adaptuota „sakramentiniam vartojimui“ krikščionybėje, turi būti suvokiama istoriškai, tiksliau, išganymo doktrinos kontekste.

Gamta taip pat dalyvauja istoriniame laike, t. y. laike, kuris nėra pakartojamas ar apgręžiamas. Kosmoso, atomų, žvaigždžių, biologinių substancijų struktūra keičiasi nepinomis kryptimis. Tačiau istorinis elementas gamtoje yra balansuojamas su istorišku (graikišku) žoju. Pasak Tillichio, „krikščionybė, sekdam senomis Persijos ir Izraelio mitologinėmis vizijomis, pasirinko pirmąją kelią, žimdama gamtą į išganymo istoriją“ (Tillich 1948: 50).

Tik jei gamta interpretuojama realistine ir tuo pačiu istorine prasme, natūralūs objektai gali tapti transcendentinės galios nežėjais, t. y. sakramentiniais elementais. Patalpinta į išganymo istorijos kontekstą gamta išlaisvinama nuo savo antinomijų. Jos demoniški aspektai pergalimi „naujoje būtyje Jėzuje Kristuje“. Taigi Tillichas nepriešina gamtos išganymui, nesiekia žveikti jos moksliniais ar moraliniais imperatyvais ir paneigti vidines galias. Kaip tik gamta gali tapti ne tik išganymo objektu, bet ir nežėju, o tai sudaro pagrindą vėl atrasti sakrametinę sferą.

SAKRAMENTŲ „ŽTEISINIMAS“

Nors Tillichas iš esmės priima sakramentų tradiciją, „priima ją pabrėždamas, kad žventybė pasirodo kasdienybėje kaip jos pagrindas ir prasmė gelmė, o ne „orkestruoja stebuklinius žvykius“ (Pomeroy 2002: 65). Atrodo, jog Tillichio gamtos interpretacija leidžia priskirti sakramentalumą viskam, juk bet koks esinys ar žvykis neša transcendentinę galią, nes yra susietas su išganymo istorija. Bet tai teisinga tik iš principo, o ne aktualioje egzistencijoje. Egzistencija Tillichio charakterizuojama ne tik permanentiniu dieviškumo buvimu, bet ir nuolatiniu atskyrimu nuo jo. Jei gebėtume matyti žventybę visoje tikrovėje, būtume Dangaus Karalystėje. Atrodo, taip nėra, tad žventybė pasirodo tik tam tikrose vietose, specialiuose kontekstuose. Būtent todėl sakramentiniai ritualai yra dvi-prasmės žmogaus situacijos išraiška. Žios situacijos pavojus tai, kad „specialūs kontekstai“, tam tikros medžiagos, sujungtos su sakramentais, turi tendenciją teigti *savo paėio* žventumą. Tačiau jė žventumas tėra reprezentacija to, kas esencialiai (ne aktualiai) yra žinanoma bet kur ir bet kada. Sakramentinė duona kalba už visą gamtą, nors pati nėra sakramentinės patirties objektas. Tillichui kiekvienas sakramentas turi reprezentatyvų charakterį nurodydamas sakramentinio principo universalumą.

Vidinės gamtos galios kaip tokios nesukuria sakramento. Gamta *gali* tapti sakramentinės galios nežėja, kita vertus, be nežėjo nėra ir galios. Tillichui

kaip krikščioniui grynai natūralaus sakramento idėja nepriimtina. Jei gamta nesusiejama su išganymo istorijos ávykiais per þodá jos statusas išlieka antinomiðkas. Tik išpildþius minëtá sálygá gamta atsikrato demoniðkø elementø ir paruoðiama sakramentui. Svarbu tai, kad ne dėl to, jog gamta nepasipþymi vidine galia (tuomet ji neegzistuoþ), krikščionys nelaiko jos natūraliu sakramentu, o dėl gamtos demonizavimo.

Taip pat potencialus sakramentø skaièiaus begalinumas nereikiðkia, kad galima arbitraliai, valingai sukurti sakramentá. Nø vienas tikrovës gabalëlis iš anksto nėra netekas galimybës tapti sakramentu. Bet koks daiktas tam tikromis aplinkybëmis turi ðansá tokiu tapti. Taèiau konkreèiø paslapëiø („sakramentø“ siauresne prasme) reglamentus glūdinamas tradicijos ne viená amþiø ir pasipþymi panaðia struktūra kaip Jungo archetipø teorija, teigianti ne arbitralø, o savarankiðká simboliø gyvenimá (kaip ir mirtá) kolektyvinèje sàmonèje.

Pasak Tillichio, „Kristus atëjo ne sakramentus nustatyti“ (Tillich: 8, 115). Tose ribose, kurios konstituojá bendruomená, ji laisva parinkti simbolius, adekvaèius išreikþti ðventybæ. Svarbu, kad nebûtø tokio veiksmø, kurie nepaklustø tikrovës interpretacijos, kuri grindþia tà bendruomená, principams. Toks poþiuris, pavyzdþiui, grieþtai atmeta tokius demoniðkus sakramentinius aktus, kaip þmoniø aukojimas. Paslapëiø išgryninimas iš didelio kiekio sakramentiniø galimybø priklauso nuo tradicijos, nuo sakramentø paveikimo ávertinimo, nuo piktnaudþiavimo galimybës laispsnio nustatymo.

Sakramentai gimsta istorinës lemties dëka, t. y. priklauso nuo tradicijos („katalikiðkos substancijos“, anot Tillichio), kuri savo ruoþtu turi būti protestantiðko principo nuolat kvestionuojama, kaip kad atsitiko su daugeliu dogmø. Taèiau protestantizmas, Tillichio poþiuriu, nepapildë kritikos pozityviu elementu ir prarado sakramentinio mástymo gebëjimá. Fenomenalus sekuliarizacijos augimas protestantiðkose ðalyse yra pakankamas áspëjimas pasukus ne tuo keliu.

IBVADOS

Sakramentai Tillichui simbolizuoja tuos gundymus (kûniðkumo, istoriðkumo, socialumo), kuriuos patiria krikščionis, skubëdamas nutiesti tiltá tarp dviejø pasauliø. Religinis gamtos nuvertinimas sulaukë natūralistinio religijos nuvertinimo. Taigi „sakramentinis“ Tillichui yra ne liturgine prasme, bet kaip ávykis, juslinis objektas, asmuo, kuriame ðventybë ir malonë reiðkiasi. Dvejopas Tillichio poþiuris á kalbos rolæ sakramentø atþvilgiu. Viena vertus, patys kasdienës kalbos þodþiai yra natūralūs fenomenai, kita vertus, kalba, kaip dvasios instrumentas, yra būtina determinuojant gamtinæ materijá bei patalpinant ðiá á išganymo istorijos kontekstá.

Tillichio naujasis realizmas galiá ir prasmæ aptinka paèioje fiziniþje gamtoje ir istoriniþje tikrovèje. Til-

lichio originalumas – tai sakramentø aptarimas remiantis tam tikromis idëjomis apie gamtà. Þmogaus tikrovës ir gamtos atsiejimas daro Baþnyèios teiginius nereikiðmingus þmogaus egzistencijai. Tillichas duoda suprastá, kad deramas gamtos ir sakramento santykio supratimas lemia atskirø krikščionybës ðakø likimá. O ði problema gali būti išsprásta tik dëka tinkamos gamtos interpretacijos. Jei ði interpretacija nepatvirtina vidiniø gamtos galiø, sakramentai tampa arbitralūs ir nereikiðmingi, nors, þinoma, gamta kaip tokia nekonstituojá krikščioniðko sakramento. Todël ji turi būti suvienyta su išganymo istorija ir taip apvalyta nuo demoniðkø panëiø.

Tillichio formuluojama multidimensinës gyvenimo vienovës samprata leidþia suvokti organinius ir neorganinius tikrovës visumos aspektus kaip abipusiai susaistytus. Gamta yra istorijos ištakos, o istorija yra gamtos išsipildymas. Gamtos kaip būties galios patvirtinimo sfera ir istorinës dimensijos, kur ieðkoma atsakymo á prasmës klausimus, sfera turi būti suvienytos. Kad bûtø autentiðkai išgyventa ðventybë, ði turi būti permelkusi visas gyvenimo dimensijas (kuriø sutelktos þmoguþe).

Moralinis išðûkis þmonijai, kurá kelia Tillichas, yra su meile matyti multidimensinæ pasaulio vienovæ iš Kito pozicijø (ar tai bûtø gamtiniai objektai, procesai, asmenys, taip pat ir gyvûnai bei dirbtinio intelekto pasiekimai), taip pagrindþiant visuminæ gamtos vertæ, glūdinèiá tragiðkume ir didybèje. Þmonija yra dalyvis (nors ir išskirtinis) gamtos atpirkime. Tad pastaroji nėra tik substruktūra þmonijos istorijos vyksme. Demoniškas geismas apvaldyti gamtà kalba apie didelá þmogaus susvetimëjimá su paèiu savimi bei já palaikanèiu pagrindu. Taigi antropocentrizmo (nors jis ir yra þmogaus dalia) koregavimas yra būtina išganymo sályga, kuriá iliustruoja sakramentinë Tillichio gamtos interpretacija.

Gauta 2005 07 27

Literatūra

1. Adams, J. L. 1965. *Paul Tillich's Philosophy of Culture, Science, and Religion*. New York: Harper & Row.
2. Adams, J. L., Pauck, W. and Shinn, R. L. 1985. *The Thought of Paul Tillich*. San Francisco, CA: Harper & Row.
3. Kull, A. 2002. Towards theology of culture nature. *TRAMES*. 6(56/51). 1: 17–37.
4. Pomeroy, R. M. 2002. Paul Tillich: a theology for the XXI century. *Writer's Showcase*. San Jose New York Lincoln Shanghai.
5. Tillich, P. 1948. *The Protestant Era*. Ed. James L. Adams. Chicago: The University of Chicago Press.
6. Tillich, P. 1966. *On the Boundary: An Autobiographical Sketch*. New York: Charles Scribner's Sons.
7. Tillich, P. 1951. *Systematic Theology* (Vol. 1). Chicago, IL: University of Chicago Press.

8. Tillich, P. 1963. *Systematic Theology* (Vol. 3). Chicago, IL: University of Chicago Press.
9. Tillich, P. 1936. *The Interpretation of History*. New York: Scribner.

Mindaugas Briedis

NATURAL OBJECTS AND EVERYDAY LANGUAGE IN TILlich'S PHILOSOPHY

S u m m a r y

In this article I survey Paul Tillich's views on nature and sacraments. Tillich, prominent protestant theologian, developed an original interpretation of nature by terms of sacraments

and history, which in turn depended on the multidimensional conception of reality. I consider that the interpretation of history as participation in the fall and glory of creation and in the history of salvation broadens the notion of sacraments and suggests new paths for the identity and perspectives of different movements of Christian faith. Finally, I assert that from the Tillichian perspective, if religious affirmations claim to be existentially significant, they should not ignore the problems of nonhuman beings, and a significant part of salvation may be ascribed to anthropocentric arrogance. On the other hand, his doctrine concerning inherent powers of nature, its relationship to language as the main medium of spirit encourages experience of the ultimate in everyday life.

Key words: sacrament, nature, history, word, realism